

اثر کاهش قیمت نفت بر اقتصادهای صادرکننده نفت

تاریخ انتشار: اردیبهشت ۱۳۹۶	دفتر: معاونت پژوهشی، دفتر آمار و پایش اقتصادی	شناسنامه گزارش:
ناظران علمی: -	تهیه و تدوین: فاطمه رفیعی، عاطفه سید مؤمنی، فاطمه یوسفی	

چکیده:

- قیمت نفت خام از فصل سوم ۲۰۱۴ به شدت کاهش یافت؛ به طوری که طی ۸ ماه از ۱۱۱ دلار به ۴۸ دلار در هر بشکه رسید و اقتصاد کشورهای صادرکننده نفت را به شدت تحت تأثیر قرار داد و موجب کاهش ارزش صادرات نفتی این کشورها در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ شد.
- رشد اقتصادی کشورهای روسیه و ونزوئلا به دلیل وابستگی زیاد به درآمد نفتی و عملکرد نامطلوب صندوق ذخیره ارزی، در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ منفی شد و نرخ بیکاری این دو کشور در این سال‌ها افزایش یافت. اما در خصوص ایران، به نظر می‌رسد آغاز تحریم‌های نفتی از سال ۲۰۱۲ موجب شد کاهش درآمدهای نفتی، زودتر از سایر اقتصادهای صادرکننده نفت، تجربه شود. کاهش قیمت نفت در کشورهای امارات و عربستان اگرچه منجر به رشد اقتصادی منفی این کشورها نشد اما سطح رشد این کشورها را کاهش داد. در این میان، کشور کویت به دلیل افزایش چشمگیر سرمایه‌گذاری، توانست رشد اقتصادی خود را افزایش دهد. لازم به ذکر است نرخ بیکاری عربستان طی دوره مذکور تغییر چندانی نداشته و نرخ بیکاری کویت روند کاهشی داشته است.
- کاهش قیمت نفت از طریق کاهش درآمدهای نفتی، بودجه دولت‌های صادرکننده نفت را تحت تأثیر قرار داد. به این ترتیب، این کشورها برای تأمین کسری بودجه دولت، راهکارهای متفاوتی از جمله انتشار اوراق قرضه خارجی، کاهش یارانه‌ها (بخصوص در حوزه انرژی) و در نهایت برداشت از صندوق ذخیره ارزی را اتخاذ کردند.
- کاهش ذخایر خارجی بانک مرکزی در برخی از اقتصادهای نفتی بسیار قابل توجه بوده است، برای مثال ذخایر ارزی ونزوئلا و عربستان به ترتیب ۲۷ درصد و ۱۶ درصد در سال ۲۰۱۵ نسبت به سال قبل خود کاهش یافت.
- از آنجا که عموم اقتصادهای نفتی دارای نظام نرخ ارز ثابت هستند، کاهش قیمت نفت اثر چندانی بر روی ارزش پول ملی این کشورها نداشت و نرخ ارز آن‌ها از طریق برداشت از ذخایر ارزی بانک مرکزی کنترل شده است. اما اقتصاد روسیه به دلیل داشتن نظام نرخ ارز شناور مدیریت شده، با کاهش ۶۰ درصدی ارزش پول ملی خود طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۶ مواجه شد.

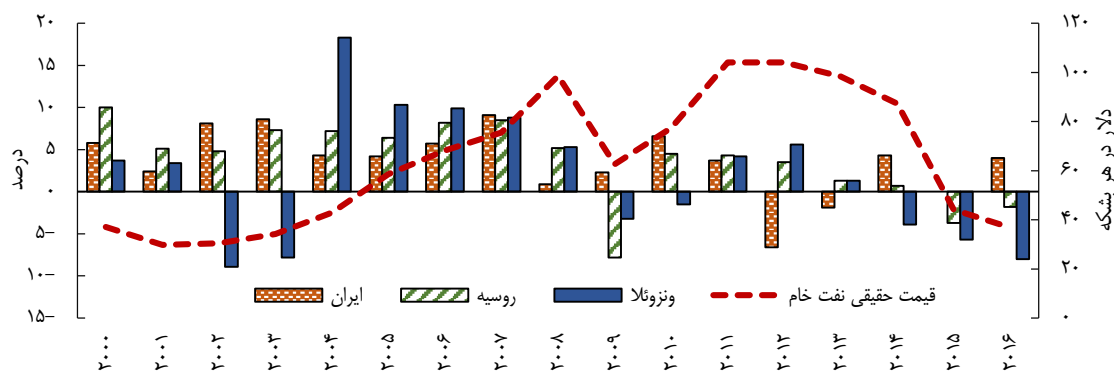
❖ مقدمه:

قیمت نفت خام از فصل سوم ۲۰۱۴ شروع به کاهش کرد، به طوری که طی ۸ ماه، قیمت نفت خام از ۱۱۱ دلار به ۴۸ دلار در هر بشکه رسید و اقتصاد کشورهای صادرکننده نفت را به شدت تحت تاثیر قرار داد و موجب کاهش ارزش صادرات نفتی این کشورها در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ شد. در این گزارش اثر کاهش قیمت نفت بر رشد اقتصادی، اشتغال، بازار ارز، تورم، ذخایر ارزی و بودجه دولت در کشورهای صادرکننده نفت بررسی می‌شود. بدین منظور کشورهای صادرکننده نفت بر اساس وابستگی به درآمد نفتی و عملکرد صندوق ذخیره ارزی به سه دسته تقسیم بندی شده‌اند: دسته اول ایران، روسیه و ونزوئلا هستند که وابستگی زیاد به درآمدهای نفتی دارند و عملکرد صندوق ذخیره ارزی آنها نامطلوب است. دسته دوم کشورهای دارای صندوق ذخیره ارزی با عملکرد مطلوب هستند مانند عربستان سعودی و کویت. دسته سوم کشورهای دارای اقتصادی متنوع و کمترین سطح وابستگی به درآمدهای نفتی هستند مانند امارات متحده عربی.

❖ اثر کاهش قیمت نفت بر رشد اقتصادی و بیکاری:

با کاهش قیمت نفت از اواسط سال ۲۰۱۴، رشد اقتصادی کشورهای روسیه و ونزوئلا به دلیل وابستگی زیاد به درآمد نفتی و عملکرد نامطلوب صندوق ذخیره ارزی، در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ منفی شد و نرخ بیکاری^۱ در این سال‌ها برای این دو کشور افزایش یافت. اما در خصوص ایران به نظر می‌رسد آغاز تحریم‌های نفتی از سال ۲۰۱۲ موجب شد، کاهش درآمدهای نفتی را زودتر از سایر اقتصادهای صادرکننده نفت تجربه کند، بدین ترتیب افت رشد اقتصادی ایران از سال ۲۰۱۲ شروع شد. در ادامه، توافق هسته‌ای ایران با کشورهای ۵+۱ و انتظارات مثبت اقتصادی سبب افزایش رشد اقتصادی کشور در سال ۲۰۱۴ شد. در نهایت در سال ۲۰۱۵، رشد اقتصادی ایران تحت‌تأثیر کاهش قیمت نفت به حدود صفر درصد رسید.

نمودار ۱: رشد اقتصادی و قیمت حقیقی نفت خام کشورهای صادرکننده نفت- دسته اول

منبع: بانک جهانی و اوپک

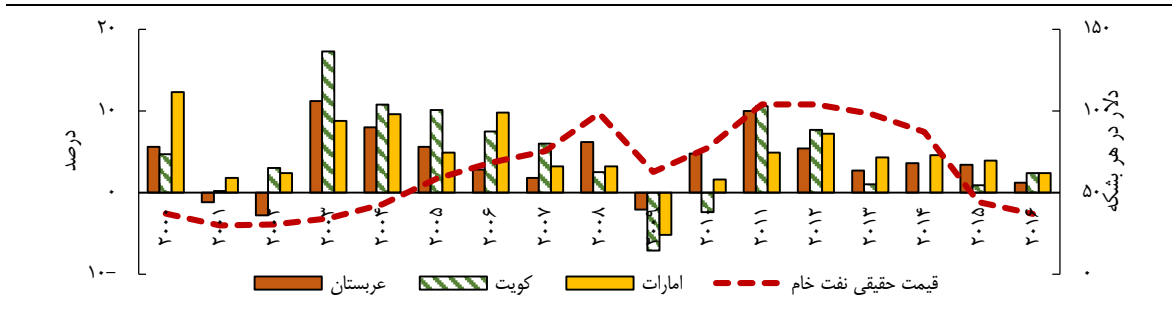
کاهش قیمت نفت در کشورهای امارات و عربستان اگرچه منجر به رشد اقتصادی منفی این کشورها نشد اما سطح رشد این کشورها را کاهش داد. اقتصاد امارات علاوه بر این که توسط صندوق ذخیره ارزی ثروتمند، حمایت می‌شود از جمعیت کمتر و اقتصاد متنوع‌تری نسبت به سایر کشورهای صادرکننده نفت برخوردار است لذا در برابر افت قیمت نفت توانست رشد اقتصادی مثبت خود را حفظ کند. لازم به ذکر است نرخ بیکاری عربستان تغییر چندانی نداشته است.^۲

اگرچه سهم صادرات کالا و خدمات و هم چنین صادرات نفتی از تولید ناخالص داخلی کویت در سال ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ کاهش یافت اما رشد اقتصادی این کشور افزایش یافته است که عمدتاً ناشی از افزایش سرمایه‌گذاری است. همچنین نرخ بیکاری این کشور روند کاهشی داشته است.

نمودار ۲: رشد اقتصادی و قیمت حقیقی نفت خام کشورهای صادرکننده نفت- دسته دوم و سوم

^۱ منبع: Trading Economics

^۲ داده‌های نرخ بیکاری امارات در دسترس نبوده است.

منبع: بانک جهانی و اوپک

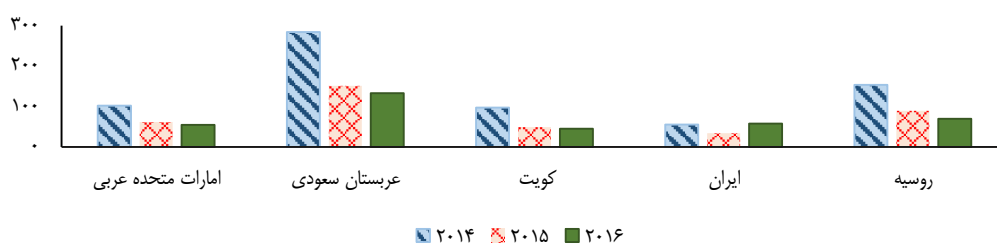
❖ اثر کاهش قیمت نفت بر بودجه دولت و ذخایر خارجی^۱

کاهش قیمت نفت باعث کاهش درآمدهای نفتی کشورهای صادرکننده نفت می‌شود و به دلیل وابستگی بودجه دولت‌ها به درآمدهای نفتی، شوک کاهش قیمت نفت به بودجه دولت تسری پیدا می‌کند؛ به طوری که مازاد بودجه کشورهای صادرکننده نفت کاهش یافته و یا کسری بودجه آن‌ها افزایش می‌یابد. پیش‌بینی شده است که کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹، در مجموع ۵۶۰ میلیارد دلار برای پوشش کسری مالی خود نیاز به سرمایه خواهند داشت به طوری که عربستان سعودی به تنهایی ۳۵۰ میلیارد دلار نیاز خواهد داشت.^۲ اقتصادهای صادرکننده نفت به دنبال راهکاری برای پوشش کسری بودجه خود هستند؛ برای مثال عربستان سعودی در ماه اکتبر ۲۰۱۶، ۱۷٫۵ میلیارد دلار اوراق قرضه منتشر کرده که بیشترین میزان انتشار بدهی در اقتصادهای نوظهور بوده است. برنامه کویت نیز این بوده که در فصل اول ۲۰۱۷، ۱۰ میلیارد دلار اوراق قرضه منتشر کند.

علاوه بر انتشار اوراق قرضه بین‌المللی، کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، تصمیم گرفتند بعد از سال‌ها اعطای یارانه‌های سنگین، یارانه‌های خود را در حوزه حمل و نقل کاهش داده و کسری بودجه خود را در سال ۲۰۱۶ حداقل کنند. عربستان علاوه بر افزایش قیمت سوخت‌های حمل و نقل، قیمت گاز و سوخت خوراک صنایع را نیز افزایش داد. در ماه ژانویه ۲۰۱۶ بحرین و عمان نیز یارانه‌های بخش حمل و نقل را کاهش داده‌اند. قیمت این سوخت‌ها در بحرین ۵۰ درصد افزایش یافت اما برنامه‌ریزی کرده است به صورت ماهانه قیمت سوخت را افزایش دهد. قطر نیز به منظور کاهش مخارج دولت در اواسط ماه ژانویه قیمت بنزین را ۳۰ درصد افزایش داد. علاوه بر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، ونزوئلا با افزایش ۶۰ درصدی قیمت بنزین در صدر افزایش قیمت سوخت جهان قرار گرفت.

راهکار سوم که دولت‌ها برای مواجهه با کسری بودجه در اختیار دارند، برداشت از صندوق ذخیره ارزی است. برای مثال دولت روسیه در ۱۸ ماه منتهی به آوریل ۲۰۱۶، میزان دارایی صندوق ذخایر خود را از ۹۰ میلیارد دلار به ۵۰ میلیارد دلار کاهش داده است. دولت عربستان نیز طی سال منتهی به آوریل ۲۰۱۶ سپرده‌ها و ذخایر دولت را ۲۰ درصد کاهش داده است. همچنین این نهاد در هفته منتهی به ۳۰ سپتامبر اعلام کرده است به منظور ثبات در بازار و افزایش نقدینگی، ۵٫۳ میلیارد دلار از ذخایر خود را به سیستم بانکی تزریق خواهد کرد.

نمودار ۳: ارزش صادرات نفت و فرآورده نفتی کشورهای صادرکننده نفت - میلیارد دلار

منبع: صندوق بین‌المللی پول

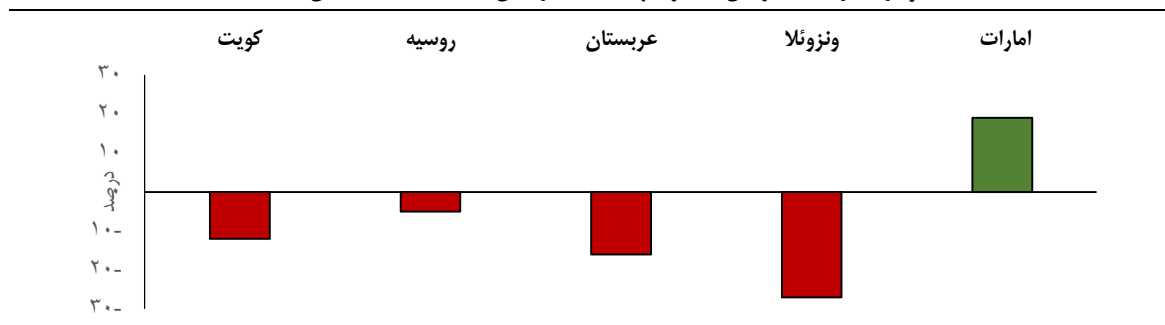
^۱ کل ذخایر بانک مرکزی بدون طلا.

^۲ مؤسسه رتبه‌بندی جهانی S&P

با کاهش ۴۹ درصدی قیمت حقیقی نفت خام در سال ۲۰۱۵ نسبت به سال ۲۰۱۴ و متعاقباً کاهش درآمدهای نفتی، کل ذخایر بدون طلای تمام کشورهای صادرکننده نفت به جز امارات در سال ۲۰۱۵ کاهش یافت؛ به طوری که ذخایر ونزوئلا و عربستان در سال ۲۰۱۵ به ترتیب ۲۷ و ۱۶ درصد نسبت به سال ۲۰۱۴ تقلیل یافت، اما ذخایر امارات به دلیل تنوع اقتصادی و عملکرد مطلوب صندوق ذخیره ارزی این کشور ۱۶ درصد افزایش یافت.

نمودار ۴: درصد تغییر کل ذخایر منهای طلا در سال ۲۰۱۵ نسبت به سال ۲۰۱۴

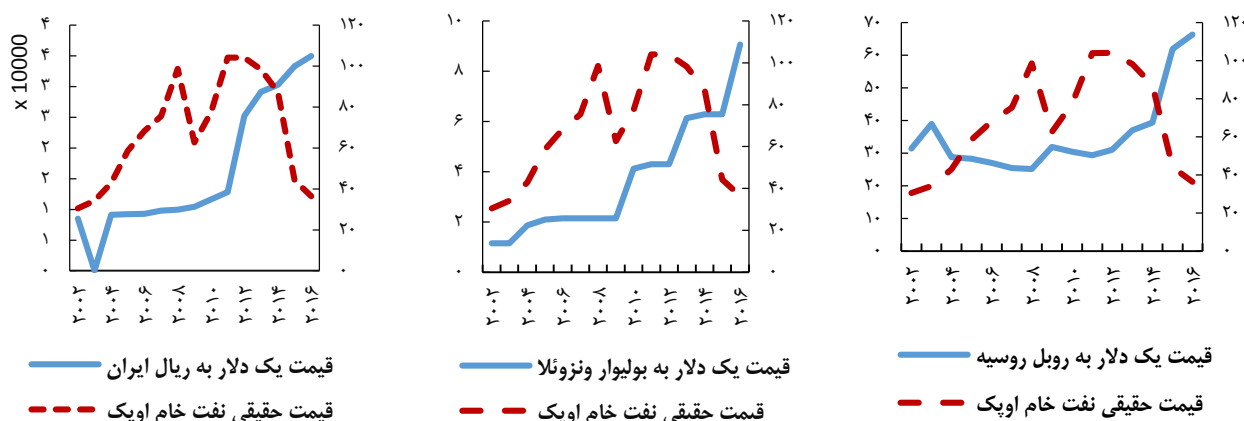

منبع: بانک جهانی

❖ اثر کاهش قیمت نفت بر نرخ ارز و تورم

دسته اول: با کاهش قیمت نفت در سال ۲۰۱۴، نرخ برابری ارز در روسیه که دارای نظام نرخ ارز شناور-مدیریت شده می باشد، شروع به کاهش کرد بطوریکه ارزش روبل در برابر دلار از سال ۲۰۱۴ تا پایان سال ۲۰۱۶ نزدیک به ۶۰ درصد کاهش یافته است. لازم به ذکر است کاهش ارزش روبل در برابر دلار تا حدودی تحت تأثیر تحریم‌های اروپا علیه روسیه بوده است. بانک مرکزی روسیه در طول این دو سال، بارها با مداخله در بازار ارز سعی در ایجاد ثبات در این بازار داشته و تلاش کرده است با تعریف چندین برنامه اضطراری، نقدینگی را در بازار ارز فراهم کند. از آنجا که نظام ارزی ونزوئلا، نظام نرخ ارز ثابت است، کاهش قیمت نفت سبب شده است که در دو مرحله، بانک مرکزی این کشور نرخ رسمی افزایش دهد اما آثار کاهش قیمت نفت بطور قابل توجهی در نرخ تورم منعکس شده و هم‌اکنون نرخ تورم این کشور به بالای ۷۰۰ درصد رسیده است. در ایران همراه با کاهش قیمت نفت، درآمدهای نفتی کاهش یافت اما به دلیل آنکه نرخ ارز در ایران در سال ۲۰۱۲ و به دلیل تحریم‌های نفتی، جهش قابل ملاحظه‌ای یافته بود، شوک اخیر کاهش قیمت نفت چندان به نرخ ارز تسری پیدا نکرد و بعد از آن نیز به دلیل دسترسی ایران به منابع در خارج از کشور و کنترل دولت بر نرخ ارز، نرخ ارز ثابت باقی ماند.

نمودار ۵: نرخ ارز در برابر دلار و قیمت نفت خام کشورهای صادرکننده نفت- دسته اول

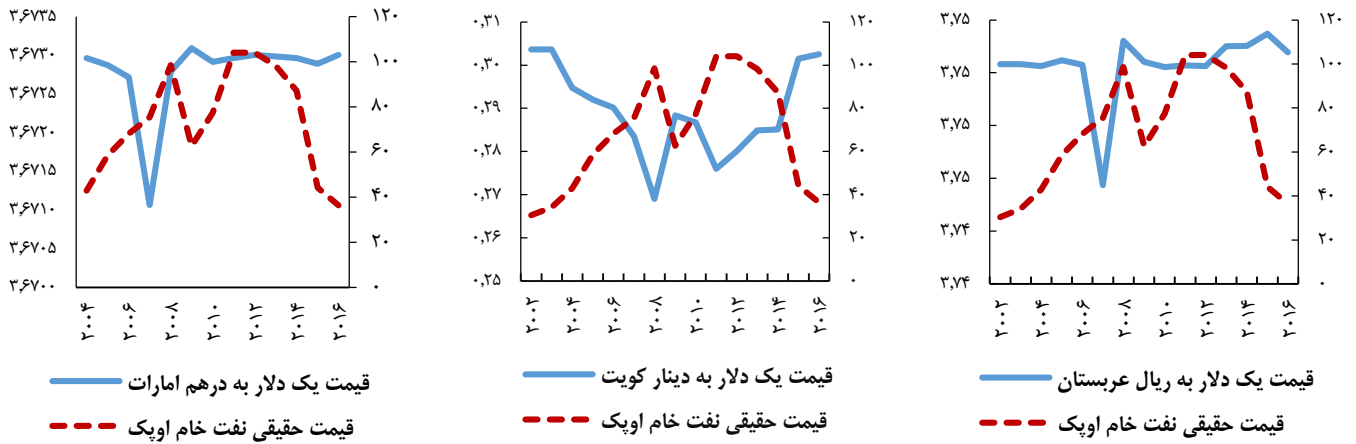

*در نمودارها، محور سمت راست قیمت نفت (دلار در هر بشکه) و محور سمت چپ نرخ ارز کشور مورد نظر را نشان می دهد.

منبع: بانک جهانی و اوپک

دسته دوم: در عربستان همراه با کاهش قیمت نفت، صادرات نفتی به شدت کاهش یافت، اما نرخ ارز به دلیل نظام نرخ ارز ثابت در این کشور، تغییر چندانی نکرد و حتی تورم هم کاهش یافت. این در حالی است که با کاهش قیمت نفت و به دنبال آن کاهش شدید درآمدهای نفتی، ارزش دینار کویت در برابر دلار کاهش و تورم در این کشور افزایش یافت. دسته سوم: با توجه به اینکه امارات متحده عربی دارای نظام نرخ ارز ثابت است، همراه با کاهش قیمت نفت و کاهش درآمدهای نفتی، نرخ ارز تغییر چندانی نکرد، اما تورم افزایش یافت.

نمودار ۶: نرخ ارز در برابر دلار و قیمت نفت خام کشورهای صادرکننده نفت - دسته دوم و سوم

منبع: بانک جهانی و اوپک

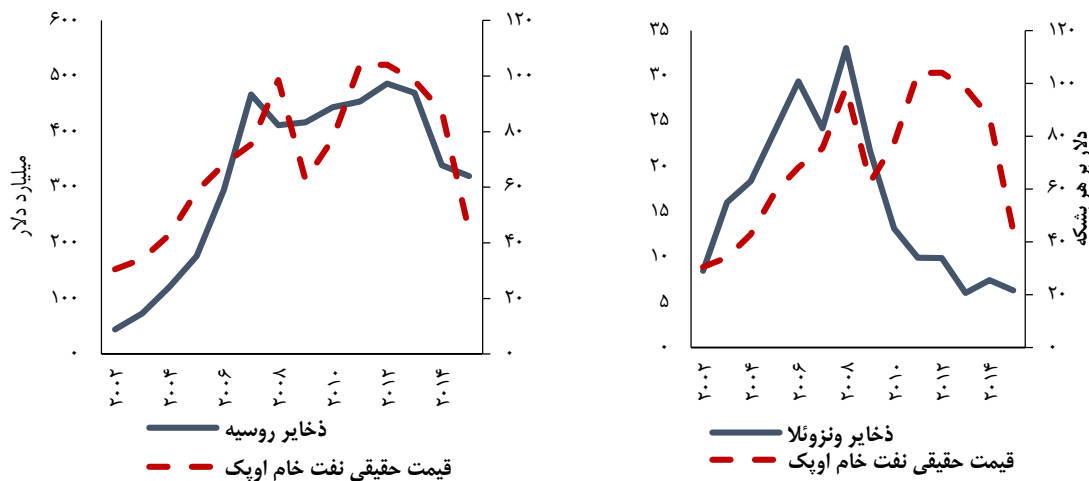
*در نمودارها، محور سمت راست قیمت نفت (دلار در هر بشکه) و محور سمت چپ نرخ ارز کشور مورد نظر را نشان می‌دهد.

پیوست

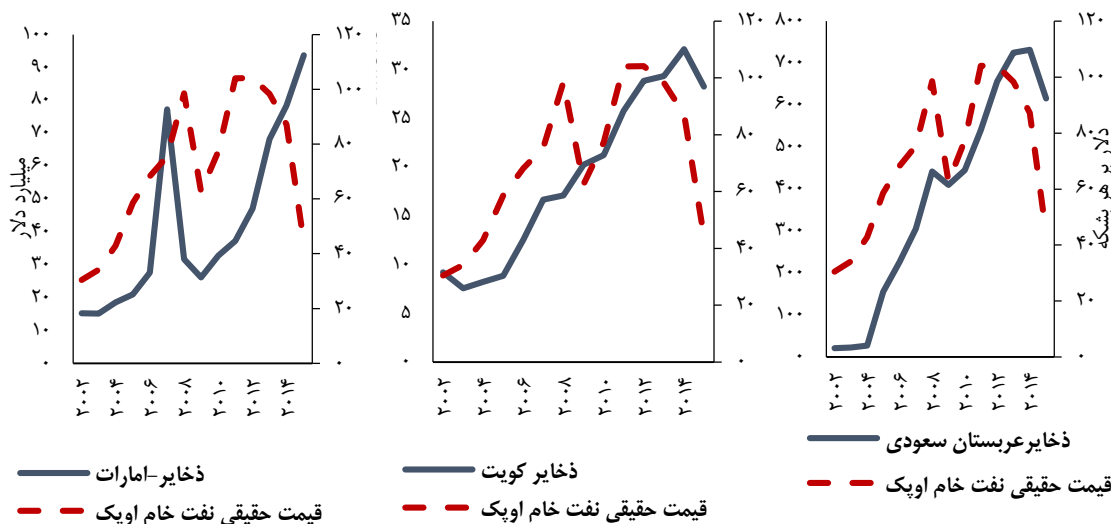
پیوست ۱: نمودار کل ذخایر به جز طلا (میلیارد دلار) و قیمت حقیقی نفت خام

کشورهای صادرکننده نفت دسته اول

منبع: بانک جهانی و اوپک

کشورهای صادرکننده نفت خام - دسته دوم و سوم

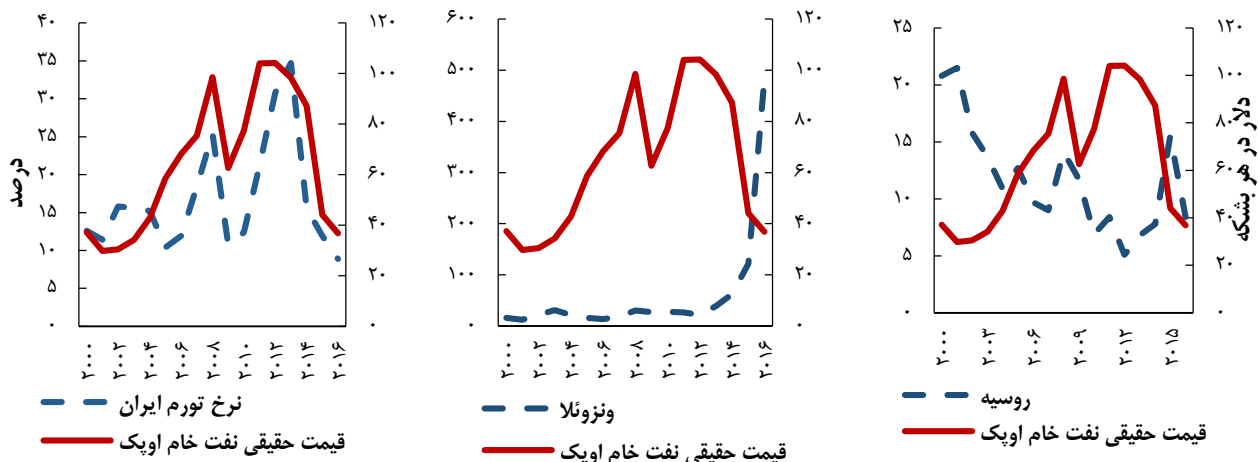

منبع: بانک جهانی و اوپک

پیوست ۲: نمودار نرخ تورم و قیمت حقیقی نفت خام

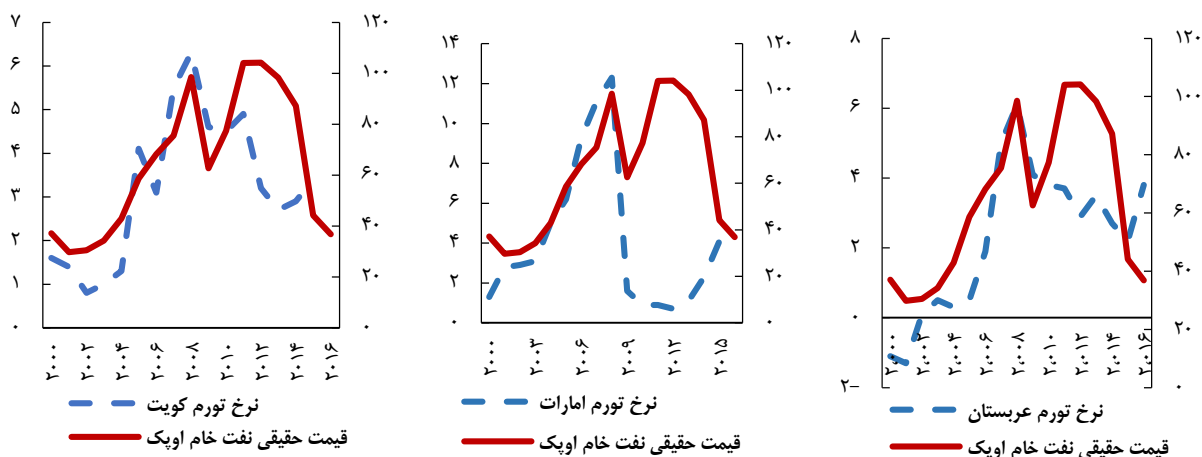
کشورهای صادرکننده نفت - دسته اول

منبع: بانک جهانی و اوپک

*محور سمت راست قیمت حقیقی نفت (دلار در هر بشکه) و محور سمت چپ نرخ تورم کشور مورد نظر را نشان می دهد.

کشورهای صادرکننده نفت، دسته دوم و سوم

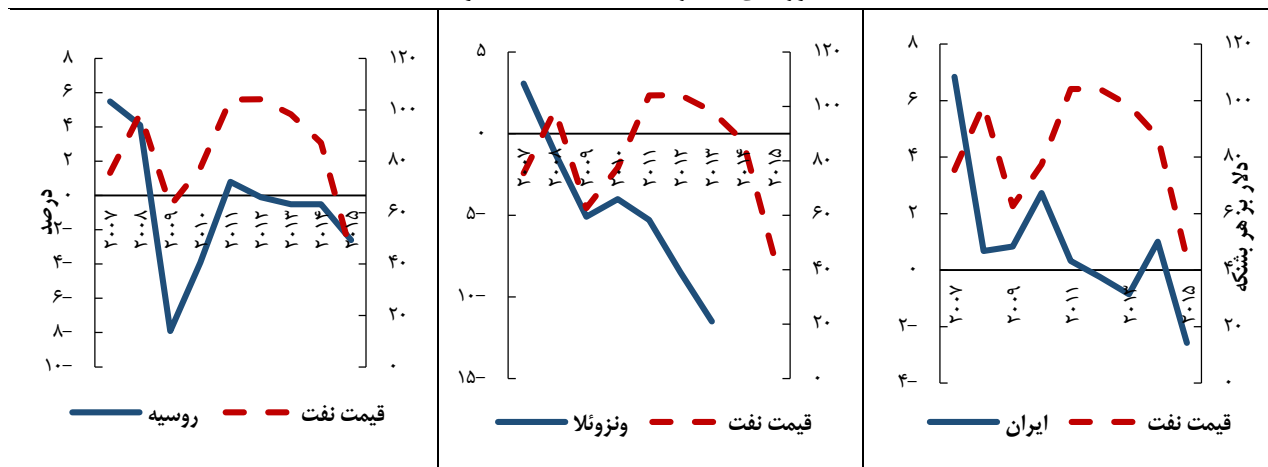
منبع: بانک جهانی و صندوق بین المللی پول

*محور سمت راست قیمت حقیقی نفت (دلار در هر بشکه) و محور سمت چپ نرخ تورم کشور مورد نظر را نشان می دهد.

پیوست ۳: نمودار قیمت حقیقی نفت اوپک و درصد مازاد بودجه (کسری) به تولید ناخالص داخلی

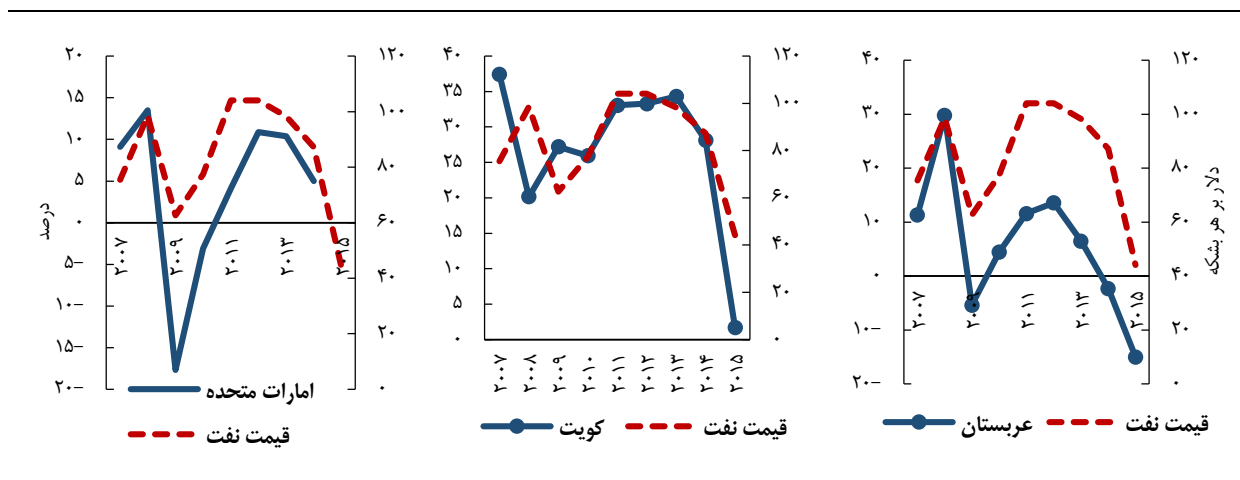
کشورهای صادرکننده نفت - دسته اول

منبع Investing.com و اوپک

*در نمودارها، محور سمت راست قیمت نفت (دلار در هر بشکه) و محور سمت چپ درصد مازاد بودجه (کسری) به تولید ناخالص داخلی را نشان می‌دهد.

کشورهای صادرکننده نفت، دسته دوم و سوم

منبع: Trading Economic و اوپک

*در نمودارها، محور سمت راست قیمت نفت (دلار در هر بشکه) و محور سمت چپ درصد مازاد بودجه (کسری) به تولید ناخالص داخلی را نشان می‌دهد.

منابع

- Geoeconomica, Political Risk Management, Oil- Funded SWFs at Turning Point, Geneva, April ۲۰۱۶
- Middle East Petroleum and Economic Publications, Saudi Takes First Steps To Rein In Bloated Public Sector, September ۲۰۱۶
- World Bank Data
- International Monetary Fund – Data Mapper
- Investing.com